

Р. В. Стацюк

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Військова термінологія – одна зі специфічних терміносистем арабської мови, яка досі ще не підлягала ґрунтовному теоретичному вивченню ані арабськими, ані вітчизняними дослідниками.

Активний розвиток відносин між Україною та країнами арабського світу у сфері військового забезпечення ставить перед арабістами-термінознавцями потребу глибшого дослідження особливостей перекладу арабської військової термінологіки.

Тому виникає необхідність системного дослідження проблем, з якими стикається перекладач у процесі перекладу арабської військово-технічної термінології. Аналіз основних проблем інтра- та екстралінгвістичного характеру становить неабиякий інтерес не лише з теоретичної, а і з практичної точки зору.

Як самостійна наукова дисципліна сучасне перекладознавство сформувалось у другій половині двадцятого сторіччя. Післявоєнне розширення міжнародних контактів у всіх сферах комунікації стало могутнім стимулом для росту теоретичних досліджень перекладацької діяльності.

Практиці перекладу арабських військових термінів присвячені праці Л. Л. Тхоржевського, О. Г. Шенгелі, Б. А. Шитова, І. Б. Мадкура та ін. [Тхоржевский 1968; Шенгелия 1984; Шитов 1991; Madkūr 1970]. Ряд теоретичних питань із перекладу арабської військової термінології висвітлено в роботах Ю. П. Губанова та В. В. Терещенко [Губанов 1974; Терещенко 2001].

Розглянемо кілька дефініцій перекладу різних авторів. Так, наприклад, О. С. Ахманова дає таке визначення: “переклад – це передача засобами іншої мови інформації в тексті” [Семко... 1988, 9]. Дослідник Г. В. Колшанський вважає переклад одним із найважливіших видів комунікативної діяльності, який орієнтується, перш за все, на повну і адекватну передачу мови-оригіналу, що містить всю сукупність імплікацій мовного, соціального і культурного плану [Семко... 1988, 10]. На думку А. В. Фьодорова, “перекласти – означає висловити ясно і правильно засобами

однієї мови те, що вже виражено раніше засобами іншої мови” [Федоров 1983, 10].

Як видно з попередніх визначень, переклад дефінується як певна діяльність, що здійснюється перекладачем. Більшість дослідників розглядають переклад як процес, саме тому вже традиційним явищем стала диференціація термінологічних словосполучень: “переклад-процес” і “переклад-результат”. Наприклад, А. Лілова розглядає переклад як аналог оригіналу, тобто результату перекладацької діяльності, а як процес – це специфічна усна або письмова діяльність, спрямована на перетворення існуючого на одній мові усного або письмового тексту іншою мовою, при збереженні інваріантності змісту і якостей оригіналу [Семко... 1988, 86].

Військово-технічна термінологія, як і термінологія будь-якої іншої галузі науки і практики, належить до периферійних шарів лексики конкретної мови, однак від інших термінологій її відрізняє те, що вона має більше спільних рис із загальноживаною лексикою. Це пояснюється тим, що до сфери військової справи постійно залучаються великі маси людей, тому військова термінологія має порівняно з термінологіями інших спеціальних областей ширшу сферу вживання [Онуфрієнко 1996, 137–138].

Крім того, понятійна система військової науки тяжіє до постійних змін, що пояснюється тісним зв’язком військової справи з виробництвом. Безперервний розвиток і оновлення видів бойової техніки диктують зміну способів ведення бойових дій, що призводить до зміни певних існуючих тактичних понять та появи нових. Усі зміни у військовій справі, в озброєнні і військовій техніці знаходять своє відображення у військово-технічній термінології, що виявляється у зміні значень ряду термінів, у відмиранні одних та появи інших.

Дослідник німецької військової термінології Г. М. Стрлківський вважає, що “більшість військових термінів зафіксовано у військових і технічних двомовних словниках, які можуть надати військовому перекладачеві істотну допомогу. Але повністю задовольнити потреби перекладача словники не можуть, оскільки військова термінологія знаходиться в постійному розвитку, з’являються все нові й нові військові поняття, а отже, і нові терміни” [Стрелковский 1979, 164].

Проблеми перекладу військово-технічної термінології...

Під час перекладу військово-технічних термінів сучасної арабської літературної мови перекладач стикається з низкою труднощів, а саме:

1. Семантичні процеси в арабській мові:
 - а) синонімія;
 - б) полісемія;
 - в) омонімія.
2. Арабські військові терміни-реалії.
3. Територіальна диференціація військової термінології.
4. Широке використання аббревіатур.

Найбільш суттєві відмінності лексико-семантичного характеру між арабською і українською термінологією спостерігаються в області синонімії. Якщо в українській військовій термінології синонімічні терміни зустрічаються вкрай рідко, то для арабської військової термінології синонімія є однією з основних характеристик. Яскравим прикладом цього може бути термін “напад”, якому відповідає десять арабських еквівалентів: غَزْوٌ، ذَهْمٌ، غَارَةٌ، هُجُومٌ، عُدْوَانٌ، هَجْمَةٌ، سَطْوٌ، مُهَاجِمَةٌ، كَرَّةٌ، إِعْتِدَاءٌ.

Явище синонімії в арабській військовій термінології зумовлено різними факторами, серед яких слід виділити: варіювання терміна в літературній мові, різні джерела запозичення (американська англійська, британська англійська, французька, турецька), функціонування літературного і розмовного термінів для одного поняття, функціонування застарілого і нового термінів для одного поняття [Al-Qāsimī 1987, 86].

Виходячи з прийнятих нами критеріїв, і на підставі запропонованої В. І. Ульяновим [Ульянов 1960, 129] класифікації можна виділити такі основні типи арабських військових термінів, що формують синонімічні ряди:

1) терміни, що збігаються за значенням: قَنَاصٌ، رَامٌ مَاهِرٌ، مُتَرَصِّدٌ رَامٌ – “снайпер”; تَرَاجُعٌ، إِسْحَابٌ – “відступ, відхід”; نَصِيرٌ، فِدَائِيٌّ – “партизан”;

2) повні та скорочені терміни-синоніми: الْفَوَاتُ الْبَحْرِيَّةُ – الْبَحْرِيَّةُ – “ВМС”; كِتَابَةُ الْإِشَارَةِ – الْإِشَارَةُ – “батальйон зв’язку”;

3) терміни, що збігаються за значенням, але відрізняються за походженням: نَبَابَةٌ (термін арабського походження), تَانِكٌ (освоєний термін іншомовного походження) – “танк”;

4) терміни, що збігаються за значенням, але відрізняються у відношенні до загальноарабської термінології: *جُنْدِيٌّ أَوْلٌ* (загальноарабський термін) – *وَكَيْلٌ عَرِيْفٌ* (єгипетський термін) – “єфрейтор”; *ظَرْفٌ* (загальноарабський термін) – *حَرْطُوشَةٌ* (єгипетський термін) – “гільза”; *فُؤَاتٌ الْإِشَارَةِ* (загальноарабський термін) – *فُؤَاتٌ الْمُخَابِرَةِ* (іракський термін) – “сили зв’язку”.

Усі терміни, незважаючи на збіг або близькість їхніх значень, не є абсолютними, тобто взаємозамінними в будь-яких контекстах синонімами [Шитов 1991, 116]. Вони можуть відрізнятися за трьома ознаками:

1) за термінологічною валентністю, тобто здатністю брати участь в утворенні багатокомпонентних термінів, наприклад: *تدريب على القتال* – “бойова підготовка”, не допускає заміну *قتال* на *تدريب على المعركة*;

2) за лексико-семантичною валентністю, тобто здатністю поєднуватися з іншими лексичними одиницями відповідно до синтаксичних закономірностей організації речення, наприклад, у реченні *تقوم الفصيلة بمهاجمة الحد الأمامي لدفاع العدو* – “взвод атакує передній край оборони противника” не можна замінити термін *مهاجمة* на *هجمة* або *هجوم*;

3) за частотністю вживання, наприклад, поняття “наступ” може виражатися термінами *تَقَدُّمٌ* і *هُجُومٌ*. Але якщо в іракських текстах частотність цих термінів у вказаному значенні приблизно однакова, то в єгипетських текстах другий термін є периферійним, рідковживаним.

Багатозначність – досить поширене явище в арабській мові, зокрема у військовій термінології. Полісемічними (чи багатозначними) вважаються терміни, що належать одній терміносистемі. На думку А. В. Суперанської, “полісемія – це факт одного поля, хоча усередині свого поля термін прагне до однозначності” [Суперанская... 2003, 44].

Ряд учених вважає багатозначність термінів недоліком термінології і пропонують відокремити “науку про терміни” від полісемії (Т. Л. Канделаки, Д. С. Лотте, М. Ф. Хіджазі) [Канделаки 1970; Лотте 1982; Ніґазі 1993], інші вважають її допустимою у різних терміносистемах (А. В. Суперанская, Алі аль-Касімі) [Суперанская... 2003; Al-Qāsīmī 2008].

Про те, що полісемія небажана в термінології і що вона може призвести до певних труднощів, говорять і інші дослідники. Наприклад, А. М. Ахмад вважає, що “полісемія або багатозначність терміна, як одна з проблем у процесі перекладу, призводить до нечіткості, невизначеності його змісту і, як наслідок, до можливої плутанини в його розумінні” [Амер 2007, 95].

Однак у цій ситуації важливим чинником виявляється залежність терміна від контексту: хоча серед вимог, яким має відповідати “правильний” термін і виділяється його контекстуальна незалежність, багатозначний термін нерідко залишається пов’язаним зі змістом тексту. Л. А. Пекарська зазначає, що “однозначність є бажаною характеристикою терміна, але з цього зовсім не випливає, що вимога однозначності виконується регулярно” [Пекарская 1981, 23].

Військова термінологія арабської мови не стала винятком і не змогла забезпечити себе від багатозначності, наприклад, термін لواء поряд зі значенням “генерал-лейтенант” (військове звання) має і інше значення “бригада” (підрозділ); термін جُنْدِي поряд зі значенням “рядовий” (військове звання) також має значення “військовослужбовець”; термін تَسْلِيحٌ окрім значення “озброєння” (процес) має ще й значення “озброєння” (зброя).

Ще в середні віки вчений Фахруддін Ар-Разі висунув гіпотезу про те, що “кожне значення не має і не може мати окремого словесного вираження, тому що значення, які можуть бути передані, незчисленні, а слів, які можуть їх передати, не так і багато” [Белкин 1975, 131]. Вчені вирішили називати подібне явище омонімією, а терміни відповідно омонімічними.

Омонімія – це лінгвістичний процес, характерний як для лексики мови взагалі, так і для термінології. Зокрема це явище представлено в термінології випадками, коли один і той же термін може входити в різні термінології даної мови, що являє собою міжнаукову термінологічну омонімію [Даниленко 1977, 70].

Фахівець з арабської військової термінології Ю. П. Губанов пропонує таке визначення: “Коли термін співвідноситься з різними полями, не доцільно говорити про його полісемічність, оскільки в даному випадку ми повинні констатувати наявність омонімії. Омонімією в термінології ми називаємо явище, коли одна звукова оболонка співвідноситься з декількома поняттями,

кожне з яких належить певній, відособленій системі” [Губанов 1974, 13–14].

Для міжгалузевої термінологічної омонімії характерні принаймні дві особливості:

- 1) за термінами закріплюються різні дефініції;
- 2) ці терміни функціонують у різних терміносистемах [Даниленко 1977, 71].

Широке розповсюдження омонімії у термінологічній лексиці арабської мови зумовлене, в першу чергу, обмеженістю людської пам’яті, тому функціонування одного терміна в двох і більше термінологічних полях – природний процес. Наприклад, термін **خَصْمٌ** використовується в економічній термінології у значенні “знижка”, а у військовій у значенні “противник, ворог”; термін **مُسَدَّسٌ** в геометрії використовується у значенні “шестикутник”, тоді як у військовій термінології він позначає “револьвер”; у медичній термінології термін **عَصَابَةٌ** використовується у значенні “бинт”, а у військовій він перекладається у значенні “партизанський загін”.

Серед численних проблем, з якими стикається перекладач у процесі перекладу, особливе місце займає питання про перекладність і неперекладність. Це певною мірою стосується передачі спеціальної та безеквівалентної лексики, а зокрема термінів-реалій [As-Sa‘īd 1996, 117].

Арабські військові терміни-реалії, які виявляються при зіставленні з українською військовою термінологією, можуть бути двох типів:

1) абсолютні терміни-реалії – терміни, що позначають предмети і поняття, відсутні у військовій дійсності Збройних Сил України, наприклад: **مُفَيِّئُ الْفَوَاتِ الْمُسَلَّحَةِ** (вища духовна особа в Збройних Силах ряду арабських держав) – “муфтії Збройних Сил”, **عَمِيدٌ** (військове звання) – “бригадир, бригадний генерал”;

2) відносні терміни-реалії – терміни, що позначають предмети і поняття, наявні у військовій дійсності Збройних Сил України, але не виділені в окремі, ідентичні арабським, предмети і поняття. Наприклад, термін **ضَبَاطُ الصَّفِّ** (перекладається на українську мову зазвичай як “унтер-офіцерський склад” або “сержантський склад”) є відносним терміном-реалією, оскільки ця категорія

Проблеми перекладу військово-технічної термінології...

військовослужбовців існує в Збройних Силах України, але представлена у формі двох понять і, відповідно, двох термінів: “сержанти і старшини” і “прапорщики”.

У результаті структурного аналізу військової терміносистеми, нам вдалося визначити такі основні групи арабських термінів-реалій:

1) назви адміністративно-структурних одиниць збройних сил, наприклад: الدَّرْكُ الوَطْنِيّ – “національна жандармерія” (Алжир); إِدَارَةُ المُشَاةِ – “управління піхоти” (Єгипет);

2) найменування військових звань і посад: وَزِيرُ الدَّوْلَةِ لِلإِتِّتَاجِ – “державний міністр військової промисловості” (Єгипет); الحَرْبِيّ – “державний міністр військової промисловості” (Єгипет); وَزِيرُ الدَّفَاعِ وَ الطَّيْرَانِ – “міністр оборони і авіації” (Саудівська Аравія);

3) терміни, що позначають реалії підготовки кадрів для збройних сил: الكَلِيَّةُ العَسْكَرِيَّةُ لِلبَنَاتِ – “жіночий військовий коледж” (Сирія); المَدْرَسَةُ الوَطْنِيَّةُ لِلْمُهَنْدِسِيْنَ وَ التَّقْنِيِيْنَ – “національне військово-технічне училище” (Алжир);

4) терміни, що позначають реалії військової служби, життя і побуту військовослужбовців: إِجَازَةُ الحَجِّ (вид відпустки, що надається військовослужбовцям у ряді арабських країн) – “відпустка для здійснення паломництва”;

5) терміни, що позначають реалії військового законодавства та дисциплінарної практики: مُدَّةُ الخِدْمَةِ الفَاقِدَةِ (час, що не зараховується в загальний термін служби в ряді арабських країн, наприклад, час перебування на гауптвахті, в дисциплінарних підрозділах) – “час втраченої служби”;

6) назви предметів військового обмундирування, екіпірування, знаків розрізнення військовослужбовців: عُصْنَانٌ مِنْ شَجَرَةِ البُنِّ (знак розрізнення на погонах верховного головнокомандувача Збройних Сил Ємену) – “гілки кавового дерева”;

7) найменування державних і військових нагород: وَسَامُ الشَّرَفِ العَسْكَرِيّ – “Орден військової честі” (Сирія).

Розбіжності між регіональними військово-технічними термінологіями бувають настільки значними, що це часом унеможливає взаєморозуміння й взаємодію між арміями арабських країн. Так, переважна більшість військових посібників використовуються лише у тих країнах, де вони видавалися. Військові коледжі й інші військові навчальні заклади конкретної арабської держави готують офіцерів і сержантів лише для власної армії. Якщо ж у

такому навчальному закладі навчався військовослужбовець іншої країни, то після повернення на батьківщину він, як правило, повинен проходити ґрунтовну перепідготовку, що часом не відрізняється від тієї, яку проходить випускник іноземного військового навчального закладу. Офіцери, які проходять вишкіл в армії іншої арабської країни, часто не розуміють багато військово-технічних термінів і змушені звертатися за відповідними роз'ясненнями до військовослужбовців цієї армії [Кондрашов 1979, 116].

Відмінності у складі військових термінологій різних арабських країн охоплюють усі сфери військової справи. Вони спостерігаються в найменуванні органів управління і командування, в назвах оперативно-тактичних і стратегічних понять, озброєння, військових звань. Для ілюстрації цього положення можна навести ряд прикладів:

Єгипетський термін	Сирійський термін	Іракський термін	Значення
صَارُوْحٌ بِالْبَيْسِيكِيّ	صَارُوْحٌ بِالْبَيْسِيّ	صَارُوْحٌ ذَاتِي الدَّفْع	балістична ракета
صِرَاعٌ	مُحَارَبَةٌ	كِفَاخٌ	боротьба
هَلِيكُوْبِنَرٌ	حَوَامَةٌ	طَائِرَةٌ سَمِّيَّةٌ	вертоліт
هَآوْتِرُرٌ	قَدَافٌ	مِدْفَعُ القَوْسِ	гаубиця
مُنْشٌ	مُسَدَّدٌ	رَامٌ	навідник
مَرْكُزُ إِدَارَةِ النَّيْرَانِ	مَرْكُزُ قِيَادَةِ النَّيْرَانِ	مَرْكُزُ سَيْطَرَةٍ عَلَى النَّارِ	пункт управління вогнем
مِدْفَعُ الإِقْتِحَامِ	قَائِصٌ / قَوَائِصُ /	مِدْفَعُ الصَّوْلَةِ	самохідна артилерійська установка
بُنْدُقِيَّةُ الرَّامِي المُنْرَصِدِ	بُنْدُقِيَّةُ قَنَاصَةٍ	قَنَاصَةٌ	снайперська гвинтівка
رَقِيبٌ أَوَّلٌ	رَقِيبٌ أَوَّلٌ	رَأْسُ عُرْقَاءَ	старший сержант

Часте використання скорочень військових термінів становить серйозну проблему для перекладача і є характерною рисою сучасного розвитку військової терміносистеми як української, так і арабської мов. Однак система арабських військових скорочень у порівнянні з аналогічною системою української мови характеризується цілим рядом відмінностей, найбільш суттєвими серед яких є: 1) відносна нестійкість; 2) територіальна диференціація; 3) обмеженість сфери вжитку.

Проблеми перекладу військово-технічної термінології...

1) Відносна нестійкість. В останні роки в арабських країнах проводиться плідна робота з упорядкування військових скорочень: випускаються словники військових скорочень, публікуються спеціальні додатки до статутів і настанов, що регламентують вживання скорочень. Проте всі ці заходи мають рекомендаційний, а не розпорядчий характер. Як наслідок, практично в кожній арабській країні поряд зі стабільними і регулярно уживаними скороченнями зустрічається значна кількість okazіональних, не закріплених у відповідних статутах і настановах скорочень, відзначаються випадки використання декількох варіантів скорочень одних і тих же термінів.

2) Територіальна диференціація арабських військових скорочень полягає у використанні різних, залежно від країни, скорочень однакових термінів. Наприклад, термін إستطلاع – “розвідка” – в Єгипті скорочується як سطح, а в Іраку – اسط; دبابة – “танк” – بب або د – в Єгипті і دب – в Іраку.

3) Обмеженість сфери вжитку арабських скорочень у порівнянні з українськими полягає в більш жорстких обмеженнях на використання скорочень в усному мовленні. Заборона на використання скорочень в усному мовленні, як правило, міститься в більшості рекомендацій щодо вживання військових скорочень. Виняток у кожній арабській країні становить невелика кількість найбільш уживаних і стабільних скорочень. Наприклад, в Єгипті до таких належать مضاد للطائرات – م/ط – “протитанковий”, مضاد للدبابات – م/د – “зенітний”, مهندسون عسكريون – م ع – “інженерні війська”. У структурному відношенні можна виділити декілька найбільш поширених моделей скорочень термінів:

- 1) перша літера терміна: رئيس، رشاش – ر؛ منطقة، مركز، مدرّع، مقنّوف – م
- 2) перша і наступна (наступні) літери терміна: فرقة – فر، تدريب – تد
- 3) середні літери терміна: دبابة – بب، إحتياطي – ح

Отже, переклад як цілеспрямована людська діяльність, що здійснюється перекладачем – це перетворення існуючого однією мовою усного або письмового тексту іншою мовою, при збереженні інваріантності змісту і якостей оригіналу.

Проблеми перекладу військово-технічних термінів сучасної арабської літературної мови стосуються лінгвістичних аспектів, що полягають в синонімії, полісемії, омонімії. Окрім того, певні

труднощі для перекладача становить територіальна диференціація військової термінологіки, використання військових термінів-реалій та абревіатур. Не менш проблематичним є питання про відсутність спеціальних арабсько-українських та українсько-арабських словників, які могли б надати істотну допомогу перекладачеві.

Незважаючи на те, що процеси омонімії та полісемії небажані в термінології, досліджений матеріал показує, що вони і надалі продовжують своє функціонування. Якщо омонімія термінів спостерігається в межах декількох термінологічних полів, то полісемія виявляється в рамках одного термінологічного поля. Обидва процеси призводять до непорозуміння, розпливчастості та плутанини. Що стосується синонімії, то вона зумовлена багатьма факторами, серед яких слід виділити такі: варіювання форми терміна, запозичення терміна з подальшим утворенням еквівалента в національній мові, територіальне варіювання, співіснування розмовної та літературної лексики, численність термінотворців на території однієї арабської країни. Територіальна диференціація військової термінології арабської мови також ускладнює процес перекладу, адже для позначення одного поняття у кожній арабській країні можуть використовуватись різні терміни. Не менше нарікань під час перекладу викликають і абревіатури. У першу чергу це зумовлено складністю їх розпізнання, адже вони можуть складатись як із початкових, серединних, так і кінцевих літер.

Отже, першочергове завдання, що стоїть перед вітчизняними арабістами, полягає в укладанні спеціальних двомовних тлумачних словників. Не меншу увагу слід приділити і якісній підготовці перекладачів. Таким чином, сукупність семантики термінологічних одиниць та фонові знання дозволять перекладачеві швидко зрозуміти контекст і, відповідно, правильно перекласти текст.

ЛІТЕРАТУРА

Амер М. А. Некоторые проблемы перевода религиозного термина // **Серия востоковедения**. Алматы, 2007, № 2.

Белкин В. М. **Арабская лексикология**. Москва, 1975.

Губанов Ю. П. **Структурно-семантическая характеристика арабской военной терминологии** (на материале военной терминологии Сирии и Египта). Автореферат канд. филол. наук. Москва, 1974.

Даниленко В. П. **Русская терминология: опыт лингвистического описания**. Москва, 1977.

Канделаки Т. Л. Значение терминов и системы значений научно-технических терминологий // **Проблемы языка науки и техники**. Москва, 1970.

Кондрашов Н. А. **История лингвистических учений**. Москва, 1979.

Лотте Д. С. **Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов**. Москва, 1982.

Онуфрієнко Г. С. Україномовна військова термінологіка: сучасний стан і проблеми перекладу // **Проблеми української науково-технічної термінології**. Львів, 1996.

Пекарская Л. А. Реализация требований к “идеальному” термину в реально функционирующих терминологиях // **Термин и слово**. Горький, 1981, № 3.

Семко С. А., Калмыков В. А., Дубинко С. А. и др. **Проблемы общей теории перевода**. Таллин, 1988.

Стрелковский Г. М. **Теория и практика военного перевода: немецкий язык**. Москва, 1979.

Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. **Общая терминология: вопросы теории**. Москва, 2003.

Терещенко В. В. **Лексико-грамматические особенности образования многокомпонентных военных и военно-технических терминов в арабском языке** (в сопоставлении с русским языком). Автореферат канд. филол. наук. Москва, 2001.

Тхоржевский Л. Л. **Учебное пособие по военному переводу (арабский язык)**. Москва, 1968.

Ульянов В. И. **Логическая основа синонимии** // **Сборник трудов по языкознанию**. Москва, 1960, № 4.

Федоров А. В. **Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы)**. Москва, 1983.

Шенгелия Е. Г. **Учебное пособие по военному переводу (арабский язык)**. Тбилиси, 1984.

Шутов Б. А. Учебник арабского языка. Военный перевод (начальный курс). Москва, 1991.

Al-Qāsimī A. ‘Ilm al-muṣṭalaḥ: ususuhu an-naẓariyya wa taṭbīqātuḥu l-‘amaliyya. Al-Qāhira, 2008.

Al-Qāsimī A. Muqaddama fī ‘ilm al-muṣṭalaḥ. Al-Qāhira, 1987.

As-Sa‘īd Ṣ. I. Al-muṣṭalaḥ al-‘arabiyy li-l-aṣl wa l-maḡāl al-dalāliyy. Al-Qāhira, 1996.

Hiḡāzī M. F. Al-usus al-luḡawiyya li-‘ilm al-muṣṭalaḥ. Al-Qāhira, 1993.

Madkūr I. B. Muqaddamāt li-l-mu‘ḡam al-‘askariyy al-muwaḥhid. Al-Qāhira, 1970.